

עיונים וביאורים במהות הימים בשבוע הבא
מאת הרב ג'ר' ראובן מלך שווארץ שליט"א
מחבר סדרת הספרים געת ראובן, עמקי ראובן, מנחת ראובן ומעינת ראובן

תענית בה"ב שחל להיות בפסח שני

וראיתי שיש אחרונים שסוברים שאף אלו שלא אומרים תחנון בפסח שני, מתענים בו תענית בה"ב, דעי' באשל אברהם באו"ח סי' קל"א דאיתא זו"ל הנהגין שלא לומר תחנון בפסח שני גם שכולנו טמאי מתים ועלתה שיח שפתותינו בראשון במקום פסח בזמנו ודאי מי"מ נכון לנו לעורר זכות פסח שני שהיה נעשה בזמן שביהמ"ק היה קיים ודבר אלקינו יקום לעולם חיים וקיימים לעד, ומי"מ אומרים למנצח, פסח שני שתענית שני דבה"ב במדינות אלו דרך פשר י"ל סליחות ולא תחנון וכנהוג בברית מילה בה"ב וכוותיה ואומרים למנצח ואא"א ורשאי להתענות גם שהיה נוהג כמה פעמים רצופים שלא אמר תחנון בפסח שני וכו' הורשה תענית גם הנהוג להזכר כנ"ל ואכילת פסח שני היה רק בלילה ואומר הלל והלכות כמנהגו. עכ"ל. ועיין בליקוטי מהרי"ח בענין פסח שני דאיתא זו"ל אם חל תענית בה"ב בפסח שני וכו' בספר אשל אברהם סימן קל"א להגה"ק מבוטשאטש כתב דמתענין ואומרים סליחות אבל לא נופלין אפים ותחנה וכמו שנהגין בברית מילה בתענית וכ"כ בסידור היעב"ץ שער היסוד שער ג'. עכ"ל.

ויש להוסיף בזה, דעיין בספר איגרתא חדא להגר"ש דבליצקי זו"ל דאיתא זו"ל לא הוזכר פסח שני לאי אמירת תחנון בו בספרי העבודה והמנהגים הקדמונים האשכנזיים כמהרי"ל מטה משה מנהגי טירנא וכו', הפוסקים הספרדים הפר"ח והשכנה"ג וכו' הביאו מנהג זה שלא לומר בפסח שני וכו'. עכ"ל. וכיון שזה אשכנזים אין אומרים תחנון בפסח שני אינו מנהג ברור, יש יותר סיבה לתומר דאין להאי מנהג לגרום האשכנזים לבטל תענית בה"ב.

עוד יש להוסיף בכ"ז, דהנה י"ל דכל הנידון אם להתענות תענית בה"ב בפסח שני הוא רק להצד דהאיסור תענית בפסח שני הוא מנהגא, אבל אם האיסור תענית בפסח שני הוא מדינא אז לכאורה פשוט דאין להתענות כלל בפסח שני, אפילו תענית בה"ב. והנה לכאורה יש ראי' מפורשת בדברי חז"ל דמותר להתענות בזה"ז בפסח שני, דעיין בפ"ב דמגילת תענית דכתיב "בארבעה עשר ביה (באייר) נכיסת פסחא זעירא דלא למספד", ועי' במס' חולין דף קכט ע"ב דאיתא "וכתוב במגילת תענית פסחא זעירא דלא למספד". הרי דפסח שני הוא מהימים הכתובים במגילת תענית. והנה עי' במס' ר"ה דף י"ט דמבואר דקיי"ל דבטלה מגילת תענית חוץ מהנוכה ופורים, וכן פסק השו"ע באו"ח סי' תקע"ג, וא"כ מבואר דפסח שני הוא

יש צד לומר דפסח שני אינו יו"ט בעצם לכל הציבור, רק שיש מקצת אנשים שאצלהם הוא יו"ט משום שמקריבים בו קרבן, והציבור משתתפים ביום טוב שלהם, כמו שמשתתפים עם חתן ובעל ברית. ולפ"ז י"ל דרק ביו"ט בעצם יש איסור תענית, אבל כשמשתתפים ביו"ט של אחריני ליכא איסור תענית, וכמו הציורים דחתן ובעל ברית, דאין אומרים תחנון אבל ליכא איסור תענית. אבל למעשה ראייתי דזה אינו, דיש הרבה מקורות דלאו שאין אומרים תחנון בפסח שני גם יש בזה איסור תענית, וכמו כל יום שאין בו תחנון. עיין בכתבי הרמ"ע מאמר מעין גנים חלק שלישי סדר ספירת העומר דאיתא זו"ל הנה יום א' של שבוע זה הוא פסח קטן שיש בו מנהג קבוע לקצת קהלות **שלא לומר תחנה ושלא להתענות בו**. עכ"ל. וכן עיין בספר תיקון יששכר (מזמן הבית יוסף) דאיתא להדיא זו"ל זמן פסח שני לכך נהגו בו כמועד שלא לעשות בו נפילת אפים בתפלה וגם שאין להתענות בו יחידים נדבה. עכ"ל. ועי' בשדי חמוד ח"ט דברי חכמים סימן נ"ז שהביא מכתב מבעל החשק שלמה זו"ל פסחא זעירא גם האידנא אסור בהספד ותענית אף לאחר שבטלה מגילת תענית וכו' וזה ראי' ברורה וסיעת' למנהג הספרדים דאין אומרים תחנון ב"ד באייר וכו'. עכ"ל. וכן עיין בספר יוסף דעת יו"ד סי' ת"א דאיתא להדיא לגבי פסח שני ד"להתענות אסור".

והנה הרבה גדולים סוברים כסתומת השו"ע והמ"ב שאומרים תחנון בפסח שני ואין שום איסור להתענות בו אפילו מנהגא. עיין בפמ"ג באו"ח סי' קל"א במש"ז דאיתא זו"ל מש"כ הפר"ח סעי' ז' פסח שני י"ד באייר אין בו נפילת אפים וכ"כ שיירי כנסת הגדולה אין מנהגינו כן ואי דהקריבו פסח שני יחידים הוה, עכ"ל, ועי' בס' תורת רפאל סי' צ"ט שנקט בפשיטות דהמנהג במקומו היה לומר תחנון בפסח שני, ועי' בארחות רבינו ח"ב חלק ימי העומר דמבואר דמון החזו"א אמר תחנון בפסח שני, ועי' בשו"ת פאת שדך סי' מ"ג שכתב ששמע שמרן הגרי"ז אמר תחנון בפסח שני, ושו"ר בספר מנהגים והליכות של מרן החת"ס פ"א ס"ג דאיתא זו"ל בפסח שני עשו נפילת אפים, עכ"ל, ועי' בשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' של"ט דאיתא זו"ל בהנאמן גליון מ' הובא ממהגרי ביהמ"ד הישן דק"ק בערלין פסח שני לא מקרי מועד ואומרים בו תחנון. עכ"ל. ולפי כל הני שיטות לכאורה פשוט שיש להתענות תענית בה"ב בפסח שני.

הנה נוהגים בהרבה מקומות דמתענים בשני חמישי ושני (בה"ב) בתחילת חודש אייר. ובשנים שפורים דמוקפין חל להיות בשבת [ואיכא "פורים משולש"], וערב פסח חל להיות בשבת, השני בתרא מימי בה"ב חל בפסח שני, ויל"ע מהו ההנהגה הראוי' בהאי יום לגבי התענית.

והנה יל"ע האם מותר להתענות בפסח שני. והנה לא מוזכר בשום מקום בשו"ע או במשנה ברורה שיש איסור תענית בפסח שני. אבל לית מזה ראי' שלמעשה אין איסור תענית בפסח שני. דהנה גם לא מוזכר בשום מקום בשו"ע או במשנה ברורה דלא אומרים תחנון בפסח שני, ואפ"ה בהרבה מקומות נוהגים ע"פ הרבה פוסקים שלא לומר תחנון בפסח שני. עי' בפרי חדש לאו"ח סימן קל"א דאיתא זו"ל בפסח שני ג"כ אין נפילת אפים. עכ"ל. ועי' בשערי תשובה, ובכף החיים בס"ק צ"ח וס"ק צ"ט, ובליקוטי מהרי"ח בענין פסח שני. ועי' בספר פרדס אליעזר (בהחלק על פסח שני) דאיתא זו"ל מוסר לנו ר"ש וויטאל זו"ל בנו של מהר"ח זו"ל בשם מורו מרן האריז"ל את סדר הימים שאין אומרים בהם תחנון ובכללם יום פסח שני, וכ"כ בסידורו אלו הם הימים שאין נופלים על פניהם כפי מהרי"א מורי הרב זלה"ה וכו' י"ג אייר במנחה י"ד באייר שהוא פסח שני וכו'. עכ"ל. והנה יש הרבה מקורות דימים שאין אומרים בו תחנון וימים שאין מתענים בהם הם תלוים אהדדי, דעי' בשו"ע בכותרת לסי' תק"ע דאיתא זו"ל דין הנוכה ופורים וימים שאין אומרים בהם תחניה שנפגשו בתוך ימי נדרי תענית. עכ"ל. הרי מדוייק ד"ימים שאין אומרים בהם תחניה" הם ימים שבעצם אין מתענים בהם. ועי' בש"ך ביו"ד סי' רט"ו ס"ק י"א דאיתא להדיא זו"ל וכתבו האחרונים בשם תשובת מהר"מ דימי ניסן וכן שאר הימים שאין אומרים תחנון דינן כימים האסורים מדבריהם. עכ"ל. ועי' במ"ב בסי' תקע"ג ס"ק ז', דמבואר דחוץ מחתן ביום חופתו דפשוט שאין מתענים בכל הימים שאין אומרים בהם תחנון. לפ"ז מוצא דאה"נ בשו"ע ובמ"ב לא מוזכר בשום מקום שיש איסור תענית בפסח שני, אבל לית מזה ראי' שלמעשה אין איסור תענית בפסח שני, די"ל דהשו"ע והמ"ב אזלי לטעמיהו דס"ל דאומרים תחנון בפסח שני, אבל הני שנוהגים שלא לומר תחנון בפסח שני הוא הדין דלית להו להתענות בפסח שני.

[אולם אפשר שיש מקום לחלק בזה בין פסח שני לשאר ימים שאין אומרים בו תחנון, דהרי

מהימים שבטלה מגילת תענית לגביהון, ולפ"ז מבואר דמותר להתענות בפסח שני בזה"ז, ויקשה מזה על כל השיטות הנ"ל הסוברים שיש איסור תענית בפסח שני בזה"ז. והנה יש סוברים דהיישוב להאי קושיא הוא דמגילת תענית לא נתבטלה גם לגבי פסח שני. ובביאור הדברים, עיי' בס' תורת רפאל בס' צ"ט שהעיר שיש צד במפרשים דהא דבטלה מגילת תענית היינו דוקא לענין ימים טובים שנקבעו משום ניסים וישועות שנעשו לישראל, בזה בטלה מגילת תענית משום הטעם דאיאתא במס' שבת דף י"ג "שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין", אבל ימים טובים שאינן נקבעין משום ניסים לא בטלו. ועפ"ז י"ל דגם בזה"ז אסור להתענות ב"פסחא זעירא" מכח מגילת תענית, דהא פסחא זעירא לא נקבע מחמת הניסים. ויש הרבה מפרשים שמיישבים הקושיא ממגילת תענית באופ"א, דלעולם אין חילוק בין פסח שני לשאר ימי מגילת תענית וכפשטות לשון הסוגיא בר"ה, ואפ"ה לית מזה ראי' לומר תחנון ולהתיר תענית בפסח שני בזה"ז, דהנה עיין בשו"ע באו"ח סי' תכ"ט דאיאתא וז"ל אין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן, ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה, ואין מספידין בו, ואין מתעניין בו להזכיר בצבור וכו' הג"ה גם אין אומרים צדוק הדין בכל חדש ניסן, ונהגו שאין מתעניין בו תענית כלל, אפילו יום שמת בו אביו או אמו, עכ"ל, ועיי"ש בביאור הגר"א דאיאתא וז"ל וכל זה ממנהגא אבל מדינא דגמ' הכל מותר דהא הן מימים הכתובים במגילת תענית. עכ"ל. הרי מבואר דאף בימים דתו לית איסור תענית מדינא, עדיין אפשר שהא בהו איסור תענית ממנהגא, וי"ל דגם בפסח שני דאף דלית בו איסור תענית ממגילת תענית עדיין יש בו איסור תענית ממנהגא. ואכמ"ל. והנה לכאורה יש להביא ראי' ברורה דנקטינן למעשה דהאיסור תענית בפסח שני הוא ממנהגא ולא מדינא, דעיין בביאור הגר"א בס' קל"א דמבואר בדבריו דבימים שאין מספידים מדינא דאין אומרים "למנצח", וא"כ אם האיסורים דפסח שני בזה"ז הם מיוסדים על דברי המגילת תענית אז כמו שאין אומרים תחנון בפסח שני הוא הדין שאין לומר בו למנצח,

וכמדומני דלמעשה נוהגים לומר למנצח בפסח שני, [חוץ מהני סוברים דבכל יום שאין אומרים תחנון דגם אין אומרים למנצח], ומוכח מזה דנקטינן דאין מהותה של היום דפסח שני בזה"ז מכח מגילת תענית.

והנה לפי הנתבאר נמצא שיש הרבה צדדים לומר שברובא דעלמא שיש להתענות תענית בה"ב בפסח שני, דהפמ"ג [והמשה ברורה] והרבה שיטות אחרות סוברות כפשטות שיטת השו"ע שאומרים תחנון בפסח שני, ולדידהו בודאי יש להתענות, והאשל אברהם ודעימי" סוברים שאף אם אין אומרים תחנון בפסח שני אבל רשאים להתענות תענית בה"ב בפסח שני, ועוד הרי מוכח ממנהגינו לומר למנצח בפסח שני דעכ"פ לית בזה איסור תענית מדינא, [ואף שהגדולים בירושלים הכריעו שלא להתענות, אבל יש מקור בשל"ה לומר דירושלים שאינן], ויש להוסיף דמהרש"ם בשו"ת ח"ו סי' ל"ב סובר דבפסח שני רק יש איסור הספד ממגילת תענית ואין בו איסור תענית כלל, ולדידי' בפשוטו בודאי יש להתענות תענית בה"ב בפסח שני. וא"כ אף עדיין יש צדדים שאין להתענות, דאפשר שיש סוברים שיש טעם אחר שאומרים למנצח [או משום דאפשר שיש סוברים שאין לחלק בין ירושלים לשאר מקומות] או משום דאפשר שיש באמת שיטות ססוברות דאף אם האיסור תענית בפסח שני הוא ממנהגא אפ"ה אין להתענות בו, אבל כל הני ספיקות אינן מוציאות מהפשטות הנ"ל שנראה שיש להתענות תענית בה"ב בפסח שני, ובפרט משום דהתעניות בה"ב הן חמורות.

[שו"ר בשו"ת ישא יוסף או"ח ח"ב סימן קי"ז דאיאתא וז"ל בענין הצום ביום פסח שני לאותם שמתעניין בה"ב הרי אע"פ שבלוח ארץ ישראל מוזכר שאין צמים והביא שהמחמירים משלימים התענית למחר או צמים חצי יום מרן שליט"א התקשה בטעם הדבר שהרי פסח שני אינו מועד והא דאיאתא בחולין קצט ע"ב דאין מספידין בפסחא זעירא אינו ראייה שהרי בטלה מגילת תענית ולכן מותרין ימים אלו בהספד ותענית. עכ"ל.]

אולם יש להעיר דבזמנינו אפשר שיש סיבה מיוחדת שלא להתענות תענית בה"ב בפסח שני דלא ככל הצדדים הנ"ל, דהנה בזמנינו מאיזה סיבה כמעט כולי עלמא נוהגים שלא לומר תחנון בפסח שני, ומאיך גיטא בזמנינו כמעט כולי עלמא אין מתענים בה"ב, וא"כ אפשר דלאו כל כמיני' להתענות תענית בה"ב בפסח שני.

ולכאורה יש מקור להאי חילוק בין זמן הקדום לזמנינו בדברי האשל אברהם הנ"ל, דיעו"ש דאיאתא וז"ל הנוהגין שלא לומר תחנון בפסח שני גם שכולנו טמאי מתים ועלתה שיה שפתותינו בראשון במקום פסח בזמנו ודאי מ"מ נכון לנו לעורר זכות פסח שני שהיה נעשה בזמן שביהמ"ק היה קיים ודבר אלקינו יקום לעולם חיים וקיימים לעד, ומ"מ אומרים למנצח, פסח שני שתענית שני דבה"ב במדינות אלו דרך פשר י"ל סליחות ולא תחנון וכנהוג בברית מילה בבה"ב וכוותיה ואומרים למנצח ואא"א ורשאי להתענות גם שהיה נוהג כמה פעמים רצופים שלא אמר תחנון בפסח שני ואמר פרשת והלכות פסח שני והלל גם שהיה יו"ט יום כהקרבת קרבן מכל מקום כיון דבמדינות אלו אין עושין זכרון בכך בפסח שני מצד שלרוב צבור לא היה זמן הקרבה על ידי זה ג"כ הורשה תענית גם להנוהג להזכר כנ"ל ואכילת פסח שני היה רק בלילה ואומר הלל והלכות כמנהגו. עכ"ל. הרי מבואר דהיתיר להתענות בה"ב בפסח שני הוא מיוסד על הא שבמדינות אלו אומרים תחנון בפסח שני, וא"כ בזמנינו שרובם ככולם אין אומרים תחנון בפסח שני שוב אין היתר להתענות בה"ב בפסח שני.

שוב קבלתי מכתב מתלמיד חכם מפורסם בירושלים בהאי עניינא וז"ל בענין להתענות בפסח שני במקום שאין מנהג ידוע הנה זהו מהדברים אשר איך שיעשה הוא כדון ושלא כדון ועכ"ז כיון שבזמנינו נתפשט כמעט בכל העולם לנהוג שלא לומר בו תחנון וגם כמעט נתבטל מכל העולם המנהג להתענות בימי בה"ב א"כ שב ואל תעשה עדיף. עכ"ל. ע"ע לקמן.

הצד דמתענה ואינו משלים תענית בה"ב בפסח שני

הנה את"ל שיש בזה ספק אם יש להתענות תענית בה"ב בפסח שני, יל"ע מהו ההנהגה הראוי', הרי מחד גיטא לא רוצים לבטל תענית בה"ב החמור, אבל מאידך גיטא לא רוצים ליכנס בזה לחשב איסור תענית בפסח שני, ובפרט שהרי לכ"ע אין חיוב להתענות תעניות בה"ב. [עיין בספר הלכות חג בחג דאיאתא וז"ל לענין וכו' הצום ב"ד באייר הוא ספק גדול. עכ"ל.] הנה עיין בשו"ע או"ח ריש סימן תק"פ דמבואר ברמ"א שבראש חודש ניסן וראש חודש אב ההנהגה הראוי' למי שמתענה התעניות דסי' תק"פ היא להתענות ולא להשלים.

ויל"ע מהו הביאור בזה, הרי מ"מ, אם יש איסור להתענות הני תעניות בראש חודש א"כ אין לו להתענות כלל, ובפרט דהא מבואר בביאור הלכה בס' תי"ח שיש איסור תענית שעות בראש חודש (ובפרט כשמתענה רוב היום), ואם אין איסור להתענות הני תעניות בראש חודש א"כ יש לו להתענות ולהשלים, דמבואר בפוסקים דאם אינו משלים התעניות דסי' תק"פ דלא חשיב תענית כלל. [עיין במועדים וזמנים חלק ה' סימן של"ז ובחלק ח' שם.] והנה עיי"ש בביאור הגר"א דאיאתא וז"ל וטוב שלא להשלים כמי"ש אראב"צ כו' והתענינו ולא

השלמנו מפני ש"ט כו'. עכ"ל. הרי דהגר"א כתב דזה שכתב הרמ"א להתענות ולא להשלים הוא דומיא להא דאיאתא במס' תענית דף י"ב דאמרו רבי אליעזר רבי צדוק אני מבני בניו של סנאי בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחינוהו לאחר השבת והתענינו בו ולא השלמנוהו מפני שיום טוב שלנו הוא. [עיין בשו"ע שם בסימן תקנ"ט ס"ט.] ולכאורה מבואר מדברי הגר"א דהביאור בדברי הרמ"א הוא שכשיש סיבה להתענות ויש סיבה שלא להתענות שחל מאליהם באותו יום, אז ה"פשרה" היא שמתענה ואינו משלים, דזהו הביאור בהא דמשפחת סנאי בן

בנימין התענו ולא השלימו בי' באב שחל ביום ראשון, שיש סיבה להתענות משום תשלומין דט' באב ויש סיבה שלא להתענות משום היו"ט שלהם דקרנן עצים, וזהו גם הביאור בהא דמתענים ולא משלימים בראש חודש ניסן שיש סיבה להתענות משום מיתת בני אהרן ויש סיבה שלא להתענות משום שהוא ראש חודש.

ועיין בביאור הלכה שם (סי' תי"ח) דאיתא ז"ל עיין במג"א שמסתפק לענין אי מותר בו תענית שעות וכו' ולכאורה מוכח דאסור ומה שאמר בעירובין שם שאני יו"ט דדבריהם מתוך שמתענין בו לשעות שאני התם דחל ת"ב בו ומשום מתענין בו שעות ולא דמותר לקבל עליו תענית שעות בר"ח. עכ"ל. הרי דלגבי תענית שעות בראש חודש וכו"ב חילק בין היכא שחל תענית ביום טוב להיכא שמקבל עליו תענית שעות, ומבואר שכשחל מאליו יו"ט ותענית באותו יום דאין איסור תענית שעות, דהיינו כנ"ל שכשחל באותו יום יו"ט ותענית דה"פשרה" היא מתענה ואינו משלימים.

ועיין בערוך השולחן בסימן תקפ"ס ס"ק א' דאיתא ז"ל בוורמייז"א היו מתענין בראש חודש סיון מפני הגזרות ולא ילפנין מינייהו, וכמדומני שראיתי שמתפללין מנחה בשעה שלישית אחר חצות ואוכלין. עכ"ל. ועיין בכף החיים בסי' תקפ"ס ס"ק ז' דאיתא ז"ל טוב שלא להשלים בראש חודש והיינו עד זמן מנחה גדולה וכו' וכן נוהגין בק"ק וורמיישא להתענות משום גזירת תתנ"ו עד אחר חצות בכל ראש חודש סיון כמו שכתב בתשובת שבות יעקב חלק ב' סימן ו' יעו"ש. עכ"ל. הרי מבואר כנ"ל שכשיש איזה סיבה גמורה להתענות בראש חודש דמתענים ולא משלימים.

[ועיין בדרכי משה באו"ח סי' תר"ע דאיתא ז"ל מצאתי בקובץ אחד המנהג להתענות על אביו ועל אמו בחנוכה עד חצות, ולא ראיתי שחוששין לזה. עכ"ל. ולהנ"ל י"ל דהפירוש בדברי הקובץ הוא דכיון שיש סיבה להתענות מחמת היאר צי"ט ויש סיבה לאסור התענית משום חנוכה לכן מתענים עד חצות, דהיינו מתענים ולא משלימים. והדרכי משה אומר דלא ראיתי חוששין לזה משום דחנוכה היאר צי"ט אינם שווים].

הנה עד"ז אפשר דז"ל דבשני בתרא שחל בפסח שני דהנהגה הראוי' היא להיות "מתענה ולא ישלים".

ועי' בספר ארץ ישראל דאיתא ז"ל כשחל פסח שני בשני תנינא וזה קורה כשחל א' דפסח ביום א' הנהיגו כאן שלא לומר גם הסליחות של שני

תנינא וכו' והנהיגו שהמתענים בה"ב אין מתענים בו והיחידים המהמירים מתענים עד חצות או משלימים התענית ביום מחר. עכ"ל. הרי שהוזכר עצם הצד לגבי תענית בה"ב בפסח שני להיות "מתענים ולא משלימים".

[הנה בספר הנ"ל מבואר דבכה"ג מתענה עד חצות, אבל נלענ"ד דעדיף להתענות עד מנחה גדולה, ויתפלל מנחה גדולה קודם שיאכל, כדי שיהא יכול לומר עננו, דבני אשכנז סוברים דאם קיבל התענית אזי יכול לומר עננו במנחה אף אם יודע שלא ישלים התענית].

שו"ר המכתב הנ"ל מבעל החשק שלמה ז"ל ודע עוד דמהסוגיא דחולין וכו' דמקשה הש"ס הא רבה למספד מוכח להדיא דבפסחא זעירא גם האידינא אסור בהספד ותענית אף לאחר שבטלה מגילת תענית והא ברה"ד דף י"ח דהאידינא בטלה מגילת תענית לבד מחנוכה ופורים היינו יו"ט של דבריהם שנתקנו על הניסים שנעשו בזמן בית שני וכדומה משום דכל זכרון הצרות יבטל לעתיד לבוא וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בסוף פ"ב דחנוכה ומייתי לה מקרא שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסרתו מעיני ע"ש, אבל יו"ט של י"ד אסור דהא יו"ט מצד שהיה בו זמן הקרבה של פסח שני בזמן הבית ואי"ה לעתיד כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו יחזור למקומו לטמא ושהיה בדרך רחוקה הלכך בוודאי לא בטל היו"ט גם בזמנא? משום מהרה יבנה בהמ"ק כמו בערב פסח הראשון דאסור במלאכה גם בזמנא דאלת"ה אלא דלא עדיף משאר ימי מגילת תענית א"כ מאי מקשה מה דלא חשיב גם פסחא רבה בימי מגילת תענית דהא באמת כבר קחשיב ליה לפסחא רבה בימי מגילת תענית והיא בפ"ק דמגילת תענית דתניא שם מתמניא בניסן על סוף מועדא איתותב חגא דשבועיא דלא למספד וא"כ ערב הפסח נמי בכלל ימים הללו אלא ודאי דעיקר הקושיא הוא מדכללו לערב הפסח בכלל היו"ט דחגא דשבועיא ומשמע דהאידינא בטלה וע"ז מקשה שפיר דלמה גרע מפסחא זעירא דלא בטלה גם האידינא, וזה ראי' ברורה וסייעתא למנהג הספרדים דאין אומרים תחנון בי"ד באייר, ונהירנא שפעם אחת חל תענית שני בתרא בי"ד באייר (והוא חל בקביעות ז"ח או ה"ש פשוטה או ה"ח מעוברת שחל אז שבת בערב הפסח) והורה להלכה מר אחי הגאון ז"ל שלא ישלימו התענית אף לאנשים שנוהגין להשלים התענית של בה"ב משום שהוא יום טוב של מגילת תענית דפסחא זעירא דלא למספד בי' ודלא להתענות

ביה והיינו כמש"כ בעז"ה למעלה דיו"ט זה של פסחא זעירא לא בטלה, ומה דלא חשיב לי' בהדי ימים של חנוכה ופורים דלא בטלו היינו משום דלא חשיב התם רק היו"ט של מגילת תענית שנקבעו על הניסים וכל זה ברור. עכ"ל. הנה מכתב זה הוא המקור העיקרי שהובא בפוסקים להשיטות שסוברים שיש איסור גמור להתענות בפסח שני (וכנ"ל), ואפ"ה מדוייק בדבריו (ע"פ הוראת אחיו ז"ל) דבתענית בה"ב בפסח שני דמתענים ולא משלימים.

ועיין גם בספר עבודת אפרים ח"ב עמ' תס"ט דאפשר שיש סיבה מיוחדת להיות מתענים ולא משלימים בפסח שני ז"ל כתב בספר עתים לבינה (מהגר"ר יוסף גינצבורג ז"ל מטאשאווס ווארשא תרמ"ו עמ' קכ"ו) פסח שני יום ד' י"ד בו ואין נופלים, ובהערה שם כתב בתענית בה"ב אומרים סליחות אפילו אותם שאינם מתענים ואומרים ג"כ אבינו מלכנו ואפילו אם חל להיות פסח שני בתענית בה"ב אומרים סליחות י"ג מדות והוא רחום ונפילת אפים אבינו מלכנו, אמנם למנחה אין אומרים תחנון כי אז עת הקרבת פסח שני ואין מתענין בו. עכ"ל.

שוב קבלתי מכתב מהגאון ר' משה יוסף ריזל שליט"א בהאי עניינא ז"ל בענין שאלתכם בשני בתרא דחל בפסח שני איך לנהוג לגבי התענית והסליחות וזו שאלה שרבים שואלים כעת, אבל שאלת חכמים חצי תשובה וכפי שכתבתם מי חכם יודע פשר שיש לעשות פשרה בענין התענית כיון שיש סיבה להתענות משום תענית בה"ב ומאידיך יום זה נתקבל שנוהגים בו קצת שמחה ולכן עדיף להתענות ולא להשלים, וכפי שהוכחתם מהגמ' בתענית ועוד מקומות שנאמר בהם מתענים ואין משלימים, מלבד זה כיון שנחלקו הפוסקים אם מותר להתענות ביום זה דלדעת המהרש"ם מותר להתענות ולדעת השואל ומשיב אין להתענות לכן הנהיגו שמי שרגיל להתענות שיתענה עד חצות וכו' ונלענ"ד שמי שמתענה עד חצות עדיף שיתענה עד מנחה גדולה ויכול לומר תפילת עננו אא"כ יפריע לו ללימוד. עכ"ל.

וכן קבלתי מכתב מהגר"ר יוסף אביטובל מח"ס שערי יוסף מבני ברק ז"ל במה ששאל וכו' עדיף להתענות עד חצות, וכן כמדומני נהג זקני הגה"צ רבי אליהו פורת טהרני שליט"א, ואין הכא נמי נראה שעדיף לחכות להתפלל מנחה כדי לומר עננו, אבל מ"מ לבני ספרד אין לחכות עד מנחה כי עדיף להתפלל מנחה קטנה לכתחילה ואין כאן מקומו. עכ"ל.

הצד דהנהגה הראוי' תלוי' בכל ויחיד ויחיד

בטלה. עכ"ל. ועיין בט"ז באו"ח סי' תקס"ב ס"ק ג' שכתב ליישב קושיית התוס' באופ"א ז"ל דתענית שהוא בתורת תענית בטל האיסור מה שגזרו במגילת תענית דלא להתענות ביו"ט אבל קבלת צער בעלמא לא היה נאסר מעולם וע"כ לא היה בכלל הביטול כנלענ"ד. עכ"ל. ועיי"ש ביד אפרים שביאר דברי הס"ז ז"ל עד כאן לא אמרו

ולא השלמוהו מפני שיום טוב שלנו הוא התם נמי לצעורי נפשיה בעלמא הוא. ועיי"ש בתוס' ד"ה התם דאיתא ז"ל התם לצעורי נפשיה בעלמא ואע"ג דאמרינן משחרב בית המקדש בטלה מגילת תענית והאי עובדא דרבי אליעזר בר צדוק היה לאור חורבן דאי קודם החורבן אמרינן כיון שיש שלום אין שם גזירות המלכות האי תנא סבר דלא

עיין במס' תענית דף יב ע"א דאיתא אמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית מיתבי אנשי משמר מתענין ולא משלימין התם לצעורי נפשיה בעלמא הוא תא שמע דאמר רבי אליעזר ברבי צדוק אני מבני בניו של סנאב בן בנימין ופעם אחת חל תשעה באב להיות בשבת ודחווהו לאחר השבת והתענינו בו

שביטלו אלא שחזר והותר מה שהיה אסור עד עתה כגון תענית שהיה אסור להתענות ביום טוב הכתוב במגילת תענית ושוב חזר והותר אבל מכל מקום לא ביטלו היום טוב עצמו והלכך לענין קבלת צער כגון תשעה באב שנדחה זה אינו בכלל תענית ולא נכנס בכלל איסור הכתוב שם עד שיוצדק לומר שביטלו אותו ולפי זה היינו צריכין לומר שהיום טוב עצמו בטלו ובאמת זה אינו דלא קאי רק על איסור תענית אבל קבלת צער מעיקרא לא נאסר ואם כן אף שבטלו האיסור מכל מקום מי שרוצה להקל בענין קבלת צער מחמת יום טוב שלו שפיר יש להקל שהיום טוב עצמו לא בטל לגמרי ולכך לא השלים מחמת היום טוב שלו. עכ"ל.

הרי מבואר יסוד דהימים טובים דמגילת תענית לא נתבטלו בעצמותם, ורק שאין חיוב להשתייך להני ימים טובים, ולכן לית בהו איסור תענית, אבל מי שמשתייך להימים טובים שפיר משתייך לימים טובים שעדיין קיימים.

ועיין בספר דרך ה' ח"ד פ"ז בעבודה הזמניית דאיתא וז"ל ושרש כלם הוא סדר ססדרה החכמה העליונה, שכל תיקון שנתקן ואור גדול שהאיר בזמן מהזמנים, בשוב תקופת הזמן ההוא, יאיר אור מעין האור הראשון, ותחודש תולדת התיקון ההוא במי שקבלו, והנה על פי זה נצטוינו בחג בכל הענינים שנצטוינו לזכר יציאת מצרים, כי בהיות התיקון ההוא תיקון גדול מאד שנתקנו בו וכמש"ל, הוקבע שבשוב תקופת הזמן ההוא יאיר עלינו אור מעין האור שהאיר אז, ותחודש בנו תולדת אותו התיקון, ועל כן נתחייב באותם הענינים כלם, ועל דרך זה חג השבועות למתן התורה, וחג הסוכות לענין ענני הכבוד, אע"פ שאינו אותו הזמן בפרט, אלא שקבעה התורה חג זה לזכרון ענין זה, וכמ"ש, כי בסוכות הושבתי וכו', וכן חנוכה וכן פורים, ועל דרך זה היו כל ימי מגילת תענית, אלא שנתבטלו מפני שלא היו ישראל יכולים לעמוד בהם, ונפטרו מהיות עושים זכר להם והתעוררות לאור המאיר. עכ"ל. הנה לכאורה משמע ברמח"ל כנ"ל, שעדיין יש "אור המאיר" בהימים הכתובים במגילת תענית, אלא שנפטרו מהיות עושים זכר להאי אור המאיר, אבל אם עושים זכר והתעוררות לאור המאיר דשפיר חשיב שעשה זכר לאותו נס.

הנה לפ"ז י"ל דהאיסור להתענות ב"פסחא זעירא" שהוזכר במגילת תענית נתבטל אבל היום טוב

עצמו לא נתבטל, ומי שעושה זכר לפסח שני שפיר חשיב יום טוב שלו.

לפ"ז י"ל דכל הנידון בפוסקים מה לעשות בבה"ב שחל בפסח שני באמת תלוי בכל יחיד ויחיד, דמי שמשתייך לפסח שני בזה"ז, לגביו פסח שני הוא יום טוב, ואפשר דאין להתענות בה"ב בפסח שני, (ועכ"פ לא ישלים התענית), אבל מי שאינו משתייך לפסח שני בזה"ז לגביו אין פסח שני יום טוב, (דבטלה מגילת תענית), ושפיר יש לו להתענות תענית בה"ב.

הנה נראה דעצם היסוד דמהות דפסח שני תלוי בכל יחיד ומבואר בדברי האשל אברהם בס' קל"א. דהנה עיי"ש דאיתא לגבי הימי תשלומין דעצרת וז"ל אודות תשלומין לעצרת כל ז' שנוהגים עם בני ישראל שבספרד יצ"ו שלא לומר בהם תחנון וכן נוהגים הרבה מדקדקים במדינות אלו הנוהגים בנוסח שעל פי כוונת של האריז"ל, נראה שנכון להנהיג כן בין כל המקבלים על עצמם דברי חבירות וכל המדקדקים על עצמם וכן בין כל שאין בהם חשש נטיה על ידי זה לשמחה של הוללות וסכלות וקלות ראש בימים הללו כי בודאי כולי עלמא מודו שנכון הרבה למעבד זכר למקדש תובב"א בכל מה דאפשר דבעיא דרישה ומה טוב ומה נעים זכרון זה לימים הנעימים הללו שאומרים על עצמם כלל עם בני ישראל כי אעבור בסך אדדם עד בית אלקים בקול רנה ותודה המון חוגג ובעלותינו לראות ברגל הק' הלזה בודאי היו רוב עם בני ישראל מתעכבים שם כל ז' ימים אלו גם כל שהקריבו כל קרבנותיהם ביו"ט מכל מקום כיון שנדרים ונדבות אינם קרבים ביו"ט היו ימים אלו מיוחדים להקרבת נדרים ונדבות ועם בני ישראל נדיבי עמים בודאי הוסיפו עוד נדבה בבקר בבקר כל ימים אלו ודאי שראוי לנו לעשות זכרון לביהמ"ק בזה דקיי"ל כל יחיד ביום שהקריב קרבנו היה יום ההוא אצלו יו"ט ועל דרך מה שאמרו חז"ל עונש דלבן יותר מעונש דתכלת כידוע כן הוא לגבי עשייתנו זכרון לנדבות הקרבנות שגם הציקנים שהיו ממעטים בנדבות אין זאת כי אם להיותם מצמצמין בבצעם משא"כ גבי שוא"ת בעשות עי"ז זכרון לנדבות עם בני ישראל שכל עם בני ישראל צדיקים לולי שאור שבעיסה המעכב ומה שאחרי בצעם לבם הולך עכ"פ ראוי לנו להתעורר בזכרון טוב, ומה שלא היו נוהגים כן במדינות אלו נראה שזה רק מצד הנהגת כלליות המדינות שיש רבים הנוטים לשמחה

דקלות ראש ולזה אמרו חז"ל סקבא דשנתא ריגלא ויש להעמיד שוטרים ברגלים שלא ישוטטו העם בגנות ופרדסים בערבוביא אנשים ונשים כבשו"ע הק' סי' תקכ"ט ואם נוסף הוראת חדוה לכל גם בימים הללו כיון דילפין מקלקלתא ומי שמיקל יגיד יטה לב כל העם להרבות שמחה בימים אלו ויוסיפו בטיולים ומשתה וקלות ראש ח"ו לזה הנהיגו עמודי עולם מצוקי תבל רבותינו חז"ל שבמדינות אלו בדורות שעד כה למעט בהוראות חדוה להשמך הוספה אל הרגל אך לגבי אנשים שידוע שלא שייך בהם חשש כנ"ל כיון שכבר נתפרסמו מנהגים שונים במדינות אלו בתכלית הפרסום לכל ובספרי הדפוס בסידורים הק' נכון לנהוג לעשות זכרון למקדש כנ"ל, וכבר כתבתי וכו' דלא שייך חשש אגודות במה שאינו דררא דאיסורא, ותענית חתן אינו נדחה בימים אלו דלא עדיף מימי ניסן גם תענית יא"צ מי שאינו מדחהו שפיר עביד, למנצח ואא"א אומרים רק נפילת אפים נכון למנוע בימים הללו, וכן וידוי. עכ"ל.

הרי מבואר כעצם היסוד ששייך לומר שיש שתי הנהגות באותו יום, דאיש אחד עושה הימים ליום טוב (זכר למקדש) וממילא אינו אומר תחנון וידוי, ואיש אחד אינו עושה הימים ליום טוב וממילא אומר תחנון.

והאשל אברהם סובר כהאי יסוד גם בפסח שני, דעיי"ש בהמשך דבריו דאיתא וז"ל הנוהגין שלא לומר תחנון בפסח שני גם שכולנו טמאי מתים ועלתה שיח שפתותינו בראשון במקום פסח בזמנו ודאי מ"מ נכון לנו לעורר זכות פסח שני שהיה נעשה בזמן שביהמ"ק היה קיים ודבר אלקינו יקום לעולם חיים וקיימים לעד, ומ"מ אומרים למנצח, פסח שני שתענית שני דבה"ב במדינות אלו דרך פשר י"ל סליחות ולא תחנון וכנהוג בברית מילה בבה"ב וכוותיה ואומרים למנצח ואא"א ורשאי להתענות גם שהיה נוהג כמה פעמים רצופים שלא אמר תחנון בפסח שני ואמר פרשת והלכות פסח שני והלל גם שהיה יו"ט יום כהקרבת קרבן מכל מקום כיון דבמדינות אלו אין עושין זכרון בכך בפסח שני מצד שלרוב צבור לא היה זמן הקרבה על ידי זה ג"כ הורשה תענית גם להנהוג להזכר כנ"ל ואכילת פסח שני היה רק בלילה ואומר הלל והלכות כמנהגו. עכ"ל. הרי מבואר להדיא כנ"ל שיש שתי הנהגות בפסח שני.

גליון זה מוקדש
לע"נ הרב דניאל נחום בן הרב אנשיל זצ"ל

אות לחופת
עימוד שהופך טקסט ליצירה
074041@gmail.com | 05276-74041

הפצה מרסום וחינוך ספרים
י בלוי
עד הבית

החלוקה הגדולה של ספרי המחבר
בתי כנסת, בתי מדרש, כוללים וישיבות, ואוצר הספרים
זכאים לקבל ספרים בחינם, וללא עלות משלוח
המלאי מוגבל! הזריז נשכר!
לפרטים ניתן לפנות למוקד ההזמנות של י. בלוי
bloy.co.il • 054-856-40-33 • bloyseforim@gmail.com
כמו"כ ניתן לרכוש את הספרים בתשלום סמלי

לפניות, הארות, ולהרשמה לקבלת הגיליון מידי שבוע במייל
ניתן לפנות בכתובת: emekhashavua@gmail.com
או להשאיר הודעה במספר: (001)- 516-581-3597
או בפקס: 1532-5326259
לתרומות והנצחות אפשר לפנות להנ"ל